

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRENCİLERE TARİHSEL EMPATİ BECERİSİ
KAZANDIRMA DENEYİMLERİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA ***

Ayşe SEYHAN**

ÖZET

Tarihsel empati, geçmişte yaşamış bir figürün deneyimlerini anlama, duygusal olarak deneyimleme ve bağlamsallaştırma yeteneğini ifade eder. Bu beceri, geçmişin daha derin bir düzeyde içselleştirilmesine ve bir bağlama oturtulmasına olanak tanıdığı için tarih öğretiminde büyük bir öneme sahiptir. Araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel empati tanımlarını belirlemek ve öğrencilere tarihsel empati kazandırma sürecindeki deneyimleri doğrultusunda görüşlerini ortaya koymaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim desenine uygun olarak kurgulanmıştır. Çalışma grubu 12 öğretmenden oluşturulmuştur. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla yazılı olarak toplanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçları, öğretmenlerin tarihsel empati tanımlarının bu becerinin tüm yönlerini kapsamadığını ve tanımlarının parça parça olduğunu göstermektedir. Tarihsel empati, öğrencilere tarihi olayları tarafsız bir şekilde değerlendirmeyi ve objektif bir bakış açısı geliştirmeyi amaçlayan bir beceri olarak vurgulanmıştır. Öğretmenler, tarihsel empatinin daha çok kültür ve miras, bilim, teknoloji ve toplum ile küresel bağlantılar gibi öğrenme alanlarında yer aldığını belirtmiştir. Tarihsel empati becerisini geliştirmek için çeşitli yöntemler ve etkinlikler uyguladıklarını ifade etmiştir. Ancak, tarihsel empati geliştirme sürecini olumsuz etkileyen faktörler arasında zaman ve kaynak sınırlamaları, materyal eksikliği ve yetersiz kitap içerikleri gibi zorlukların olduğunu da dile getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarihsel Empati, Sosyal Bilgiler Öğretmenleri, Beceri, Öğretmen Görüşü**A STUDY ON SOCIAL STUDIES TEACHERS' EXPERIENCES IN INSTILLING HISTORICAL
EMPATHY SKILLS IN STUDENTS****ABSTRACT**

Historical empathy entails the ability to comprehend, emotionally experience, and contextualize the experiences of a figure from the past. This skill holds profound importance in history education as it allows for a deeper internalization of the past and its placement within a context. This research aims to identify social studies teachers' definitions of historical empathy and to present their views derived from experiences in imparting historical empathy to students. The study was structured according to the phenomenological pattern of qualitative research methods. The study group comprised 12 teachers. Data for the research were collected in written form through a semi-structured interview form. The acquired data were assessed through content analysis. The research findings indicate that teachers' definitions of historical empathy do not encompass all facets of this skill and are fragmented. Historical empathy emerges as a skill aimed at enabling students to impartially assess historical events and cultivate an objective perspective. Teachers emphasized that historical empathy predominantly resides in learning domains such as culture and heritage, science, technology, societal connections, and global contexts. They expressed utilizing various methods and activities to enhance historical empathy skills. Nevertheless, they candidly acknowledged impediments to this developmental process, citing constraints related to time and resources, scarcity of materials, and inadequacies in book content.

Key Words: Historical Empathy, Social Studies Teachers, Skill, Teacher Perspective

* Bu makale 6-8 Eylül 2023 tarihlerinde Sakarya'da gerçekleştirilen ISHE 2023 IX International Symposium On History Education Sempozyumu'nda sunulan sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD. Rize.ayse.seyhan@erdogan.edt.tr, ORCID No: <https://orcid.org/0000-0003-1741-4878>

1. GİRİŞ

Empati, bir bireyin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakma yeteneğini ifade eder. Bu süreçte birey karşısındaki kişinin duygu, düşünce ve deneyimlerini doğru bir şekilde anlama, hissetme ve iletişim kurma becerisi geliştirir (Dökmen 2016:135). Empati, temel olarak duygudaşlık anlamına gelir (Yılmaz ve Koca, 2012: 858). Tarihsel empati ise, empati teriminden farklı bir anlama sahiptir. Tarih disiplini, kendine özgü bir felsefe ve bilgi yapısı ile farklı bir düşünme tarzını gerektirir. Bu düşünme tarzı tarihsel düşünme veya tarihsel düşünme becerileri olarak adlandırılır (Dilek, 2007: 5). Tarihinin, tarihi anlamak için geçmiş dönemlerde ve farklı coğrafyalarda yaşamış insanların dünyayı nasıl gördüklerini anlama gerekliliği bulunmaktadır. Tarih bilincinin oluşturulması, önceki nesillerin düşünce tarzını anlama yeteneği ile yakından ilişkilidir. Bu yeteneği geliştirmek için, tarihçilere has araştırma becerilerine sahip olmak gerekmektedir (Karabağ, 2016). Tarihsel empati, günümüzün perspektifini ve değer yargılarını dikkate almadan geçmişini kendi bağlamı içinde anlama ve değerlendirme yeteneğidir (Yılmaz ve Koca, 2012:857). Başka bir deyişle, tarihsel empati, geçmişte yaşamış sıradan insanların veya yüksek sosyal statüye sahip bireylerin; inançları, yaşam görüşleri, değerleri, düşünce süreçleri, hedefleri ve bunları gerçekleştirmek için izledikleri yolun, onların koşullarını ve durumlarını göz önünde bulundurularak anlaşılmasıdır (Barton ve Levstik, 1996:36; Lee ve Ashby, 2001:47). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere, empati ve tarihsel empati arasında belirgin farklar bulunmaktadır.

Empati, bireyin şu anki koşullar ve bakış açısıyla bir durumu anlamaya yönelik çabasını temsil eder; ancak tarihsel empati, geçmişini o dönemin koşulları ve bakış açısıyla değerlendirme amacını taşır. Bu iki kavram arasındaki ayrımı net bir şekilde anlamak önemlidir. Bugünkü bakış açısıyla yaklaşım uygulandığında, öğrencilere tarihsel empati değil, sadece empati yaptırılmış olmaktadır. Tarih, geçmişini ve gelişimi içerisinde incelenirken tarihsel empatiye ihtiyaç duyar. Tarih derslerinin sadece tarihsel kişiliklerin adlarının ve tarihlerin ezberlenmesine dayalı bir yaklaşım, öğrencilerin tarih derslerine karşı olumsuz tutum geliştirmelerine neden olabilir. Tarihsel empati, sadece kopuk tarihsel bilgilerin veya kronolojilerin ezberlenmesi değil, asıl olarak geçmişte yaşamış insanların düşünce tarzlarını ve eylemlerini anlamayı gerektirir. Bu sayede öğrenciler, geçmişle bugünü bağdaştırma becerilerini geliştirebilirler, aynı zamanda tarih konularına olan ilgilerini artırabilirler (Yılmaz, 2011:13). Lee ve Ashby (2001), tarihsel empatiyi, olaylar arasındaki ilişkileri, başkalarının inançlarını, değerlerini ve duygularını etkili bir şekilde anlayabilme yeteneği olarak tanımlar. Dilek (2007), geçmişini anlamak, eksik delillerle başa çıkmak, belirsizlikleri gidermek için tarihsel düş gücü veya imgelem yeteneğini kullanmanın bir formu olarak tarihsel empatiyi işaret etmiştir. Tarihsel empati, tarihsel kanıtları inceledikten sonra ortaya çıkan eksiklikleri empati kullanarak doldurmayı ifade eder.

Araştırmacılar arasında tarihsel empatinin bilişsel, duyuşsal veya hem bilişsel hem de duyuşsal olup olmadığı konusu tartışmalıdır (Kaya, 2011:18). Tarihsel empatinin bilişsel yönü, kişinin geçmişteki olayları ve dönemleri mantıklı bir şekilde değerlendirmesidir. Bu süreç, tarihsel belgeleri okuma, tarihsel olayların neden-sonuç ilişkilerini çözme ve tarihsel bağlamları anlamayı içermektedir. Birey, tarihsel olayları objektif bir şekilde inceleyerek farklı bakış açılarını göz önünde bulundurabilir (Foster, 1999:18-19; Lee ve Ashby, 2001:47; Yeager ve Foster, 2001:16; Bryant ve Clark, 2006:1048; Levesque 2008:166). Bilişsel yaklaşımı savunanlar, tarihsel empatinin asıl amacının, tarih disiplininin yöntemlerini kullanarak öğrencilerin tarihsel düşünme becerilerini geliştirmek olduğuna inanmaktadır. Bu düşünce çerçevesinde, duygusal katılımın aşırı vurgulanmasının empatiyi olumsuz etkilediği ve duygusal katılımın yerine sürecin daha önemli olduğu düşünülmektedir. Yani, tarihsel empati sadece duygusal katılımı içermeyip, aynı zamanda öğrencilerin tarih olaylarını anlama, analiz etme ve yorumlama sürecine odaklanmalıdır. Bilişsel yaklaşım, duyguların sadece hissedilmesi ve anlaşılmasının ötesine geçilmesi gerektiğini savunur, bu da duygusal katılımın tam anlamıyla

benimsenmesini zorunlu kılmaz (Bryant ve Clark, 2006:1042; Levesque, 2008:166). Empatinin duygusal yönü, karşıdaki kişinin duygularını sezgisel bir şekilde anlama yeteneği olarak öne çıkar (Gibson, 2016:3).

2000'li yılların başlarından itibaren, bilim insanlarının tarihsel empatiyi tarihsel araştırmanın yanı sıra çeşitli duygulara, hislere ve ilişkilere de yer veren bir bilişsel-duygusal süreç olarak kavramsallaştırdığı yeni bir eğilim ortaya çıkmıştır (Kohlmeier, 2006:37; Endacott, 2010:3; Endacott ve Brooks, 2013:42). Bu araştırmalarda tarihsel empati bilişsel-duygusal bir süreç olarak yeniden kavramsallaştırılıp, yalnızca tarihsel düşünme yeteneğiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda sorumlu ve duyarlı vatandaşların gelişimine de katkı sağlayan yaklaşım olarak sunulmuştur. Bilişsel bir süreç olarak ele alındığı araştırmalarda tarihsel empatinin genellikle perspektif almayı vurguladığı belirtilmektedir (Endacott, 2010:3). Perspektif almanın, araştırmacılar arasında tarihsel empati ile sıkça özdeşleştirildiği ve tarihsel empatinin duygusal boyutunun genellikle göz ardı edildiğine dikkat çekilmektedir. Tarihsel empatinin amacı, karşıdakinin duygularını hissetmek değil, duygularını anlamaktır. Tarihsel empatinin duygusal yönü, geçmişte yaşanan olayları ve deneyimleri duygusal olarak anlama yeteneğiyle ilgilidir. Bu süreç, bireyin tarihi figürlerin veya dönemlerin yaşadığı duygusal deneyimleri anlamasını içerir (Endacott ve Brooks, 2013:43).

Lee (1984:40) empatinin tarihin temelini oluşturduğuna ve empati olmadan tarihin anlaşılamayacağına dikkat çekerken, Foster (1999:20) tarihsel empatiyi, öğrencinin geçmişte yaşamış insanların eylemlerini anlama ve açıklama sürecinde sezgisel bir yaklaşım olarak görür. Tarihçilerin veya öğrencilerin farklı zamanlarda ve farklı yerlerde yaşamış kişilerin yerine geçemeyeceğini belirtir ve tarihsel empatinin bilişsel yönünü vurgular. Peter Seixas tarihsel düşünme çerçevesinde “tarihsel empati” terimi yerine tarihsel empatiyle ilgili süreçleri “tarihsel perspektifler” ve “etik boyut” olarak iki ayrı terim altında ele almıştır (Seixas ve Morton, 2013; Seixas, 2017:67). Endacott ve Brooks (2013:43-45), tarihsel empatinin sadece tarihsel bağlam ve perspektif alma olarak bilişsel boyutlarına değil, aynı zamanda duygusal yönüne de yer veren yeni bir tarihsel empati modeli sunmuştur. Bu üç unsurun bir araya gelmesinin daha güçlü ve bütünsel bir tarihsel empati deneyimi sağlayacağını öne sürmüştür. Bu model üç temel yapı sunar:

1. Tarihsel Bağlamsallaştırma: İncelenen dönemin, olayın sosyal, siyasal ve kültürel normlarını derinlemesine anlamak ve bu normların onların deneyimlerine, eylemlerine nasıl etki ettiğini belirlemektir.
2. Perspektif Alma: İncelenen tarihsel olayı veya durumu daha iyi anlamak için ilgili kişinin yaşadığı deneyimleri, prensipleri, içinde bulunduğu koşulları, tutumları ve inançlarını anlamaktır.
3. Duyuşsal Bağlantı: Kişinin farklı yaşam deneyimleriyle bağlantı kurarak tarihsel figürlerin duygusal tepkilerinin deneyimlerine, eylemlerine veya içinde buldukları duruma nasıl etki ettiğini değerlendirmektir.

Başlangıçta, tarihsel empatinin temel amacı, disiplin yöntemlerinin kullanılmasıyla öğrencilerin tarihsel anlayışlarını geliştirmek olarak savunuldu (Field, 2001; Barton ve Levstik, 2004). Foster ve Yeager (1998:3), tarihsel empatinin, tarihsel kanıtların incelenmesi ve “bilinenlerle tarihten çıkarılabilecekler arasındaki boşluğu doldurmaya çalışan yaratıcı becerileri” gerektirdiğini belirtmiştir. Yeager ve Foster (2001:16) tarafından önerilen tarihsel empati süreci dört aşamadan oluşmaktadır:

1. Temel Bilgi Edinme: İlk olarak, öğrencilere incelenecek tarihsel olay hakkında temel bilgi sağlanmalıdır; çünkü olay ve dönemin özellikleri veya şartları hakkında bilgi sahibi olmadan, öğrencilerin empati kurması zordur.
2. Tarihsel Bağlama Göre Değerlendirme: İkinci aşamada, öğrencilerin tarihsel olayı, o dönemin şartlarına göre değerlendirmeleri sağlanmalıdır. Olay bugünkü perspektiften değil, yaşandığı dönemin koşulları ve değerleri çerçevesinde ele alınmalıdır.
3. Tarihsel Kalıntıların Değerlendirilmesi: Üçüncü adımda, öğrencilerin tarihsel kalıntılar ve kanıtlar üzerinde çalışması temin edilmelidir; bu sayede öğrenciler o döneme ait somut kanıtların önemini anlarlar.

4. Tarihsel Kanıtlara Dayalı Empati: Son aşamada ise öğrenciler, tarihsel kanıtlara dayanarak, ele alınan tarihsel dönemde yaşayan kişilerin düşünce ve hislerini anlamaya çalışırlar.

Tarihsel empati kazanmanın birçok faydası literatürde açıklanmıştır. Geçmişteki insanların eylemlerini anlamak, öğrencilere bugün anlamsız görünen davranışları anlama yeteneği kazandırırken, aynı zamanda diğer insanların şu anki bakış açılarının kendi özel bağlamları ve deneyimleri içinde nasıl anlamlı olabileceğini de fark etmelerini sağlar. Tarihsel empati, öğrencilere geçmiş ve günümüzde farklı bakış açılarını değerlendirmeleri ve daha açık fikirli vatandaşlar olmalarına katkıda bulunmak için bir araç olarak kullanılabilir (Endacott ve Brooks, 2013:43). Öğrencilere sadece çeşitli bakış açıları öğretmek yetmez; aynı zamanda kendi değerlerini, tutumlarını, inançlarını ve davranışlarını gözden geçirme ve geliştirme becerisi de kazandırılmalıdır. Öğrenciler, kanıtları incelemeye ve geçmiş ile şimdiki bağlamları düşünmeye yönlendirildiklerinde, tarihsel düşünme becerilerini geliştirirler ve eleştirel düşünce yeteneklerine sahip olurlar. Bilinçli bir tarihsel hayal gücü kullanmak, kanıtlardaki eksiklikleri doldurarak öğrencilere farklı bakış açılarını, özellikle de dışlanmış grupların bakış açılarını düşünmelerini sağlar. Bu çeşitli tarihsel perspektifleri bilişsel-duygusal bir yaklaşımla anlamak, günümüzde çoklu bakış açılarına açık bir fikir geliştirme yeteneğini teşvik edebilir (Barton ve Levstik, 2004:228; Seixas, 2012:871; Endacott ve Brooks, 2013:43). Geçmişle günümüz arasındaki bağlantıları kurma becerisi kazandırmak, öğrencilere geçmişteki insanların karşılaştığı karmaşıklığı ve başkalarının iyiliği için hareket etme gerekliliğini daha iyi anlamalarına yardımcı olabilir. Tarihsel empatinin, eğitim literatüründe bahsedilen bir diğer amacı da çoklu bakış açısını geliştirmektir (Barton ve Levstik, 2004:228; Endacott ve Brooks, 2013:43).

Tarihsel empati becerisi, öğrencinin genel empati yeteneğini geliştirir. Bu sayede öğrenci, çevresiyle daha etkili iletişim kurabilir, sosyal uyumunu artırabilir ve daha sağlıklı ilişkiler kurma becerisi kazanabilir. Başkalarının bakış açısını anlama ve önemseme yeteneği, sadece tarihle sınırlı kalmayıp günlük yaşamda diğer insanlarla etkileşimde bulunurken de kritik öneme sahiptir. Tarihsel empati, öğrencilere empati ile sempati arasındaki ayrımı vurgulayarak olumsuz durumlarla etkili bir şekilde başa çıkmalarına yardımcı olur. Ayrıca, tarihsel empati öğrencilere olaylar arasında bağlantılar kurma ve yorumlama becerisi kazandırarak kişisel deneyimlerine katkı sağlar. Böylece kimlik gelişimlerine destek olur (Dulberg, 2002:13-16; Bartelds, Savenije ve Van Boxtel, 2020:539). Öğrenciler, tarihsel empati kullanarak tarihi olaylarla kişisel bağ kurarlar, bu da tarihi daha etkili ve kalıcı bir şekilde öğrenmelerine olanak tanır. Tarih dersleri öğrenciler için daha çekici hale gelir (Elbay, 2022:230). Tarihsel empati ile kurulan bağlar, geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ilişkiyi anlamalarına yardımcı olarak öğrencilerin tarihsel bakış açılarını etik yargılarla birleştirmelerine imkan sağlar. Bu şekilde tarihsel bilinçleri daha derinleşir ve öğrenciler, tarih konularını öğrenmeye daha fazla istekli olur. Aynı zamanda toplumsal değişimi etkileyen kararlara katılan vatandaşlar olarak yetişmelerine destek olur (Barton, 2012:140-141). Tarihsel empatinin duygusal boyutu, eğitimde çoğulcu demokratik bir toplumda vatandaşlık eğitimini kolaylaştırmak için önemli bir araçtır (Cunningham, 2003:262).

Tarihsel empati yaklaşımıyla ilgili yapılan araştırmalarda, bu yaklaşımın bazı sınırlılıklarının olduğu belirtilmektedir. Tarihsel empatinin uygulanamayacağı yönündeki bazı görüşler, genellikle iki temel yaklaşım etrafında şekillenmektedir. Birinci yaklaşım, günümüzdeki insanların geçmişte yaşamış insanlarla ortak özelliklere sahip olduğunu iddia ederken, ikinci yaklaşım günümüz ve geçmiş insanların arasındaki temel farklara vurgu yapar (Yılmaz, 2011:22-23). Aldrich (1991:8) tarafından öne sürülen bir bakış açısına göre, tarihçiler, geçmişini doğru bir şekilde değerlendirmek ve yorumlamak için kanıtları incelemelidirler. Bu yaklaşım, tarihsel empatinin yalnızca uzman tarihçiler tarafından başarıyla gerçekleştirilebileceği fikrini ortaya koymaktadır (Karabağ, 2016:67). Ayrıca tarihsel empatinin, bazen geçmişteki zorlayıcı ve travmatik olaylarla ilişkilendirilmiş bilgiler içerebileceği ve bu durumun, bireyin mevcut bakış açısını sorgulama yeteneğini olumsuz etkileyebileceği ifade edilmektedir. (Harris, 2016:23; Fox, 2023:245-246; Karn, 2023:85-86).

Tarihsel empatinin okullarda uygulanmasını engelleyen en önemli faktörlerden biri, tarihsel düşünme becerilerinin ve özellikle tarihsel empatinin sosyal bilgiler dersi müfredatında resmi olarak yer almamasıdır (Şahin ve Aktın, 2022:233). Araştırmalar, çocukların erken yaşlardan itibaren tarihsel düşünmeyi öğrenebileceğini vurgulamakta ve bu becerinin ilerleyen yaşlarda kazanılmasının daha zor olabileceğine işaret etmektedir (Field, 2001; Barton ve Levstik, 2004). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı doğrudan tarihsel empatiye yer vermese de, bu yeteneği geliştirmeye yönelik bilgiler, hedefler, içerikler ve dikkate alınması gereken unsurlar içermektedir (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018). Öğretmenlerin tarihsel empati yaklaşımını etkili bir şekilde uygulamalarını sağlamak için aşmaları gereken temel engel, bu yaklaşıma dair yeterli bilgi ve beceriye sahip olmalarıdır. Özellikle öğretmenlerin üniversite eğitimleri sırasında tarihsel empati konusunda eğitilmeleri önem taşır. Yapılan araştırmalar, birçok sosyal bilgiler öğretmeninin tarihsel empatiye yönelik eğitim eksikliği yaşadığını ortaya koymaktadır (Yılmaz, 2011:24). Bu durum, öğretmenin etkili bir uygulama gerçekleştirememesine ve zaman kaybetmesine yol açabilir. Bu durum, öğretmenin etkili bir uygulama gerçekleştirememesine ve zaman kaybetmesine yol açabilir. Ayrıca, empati ve sempati kavramlarını tam anlayamamış öğretmenlerin bu konuda sınırlılıkları olduğu belirtilmektedir. Tarihsel empati yaklaşımının etkili bir şekilde kullanılabilmesi için öğretmen eğitimi önemlidir. Bu araştırmanın amacı sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel empati tanımlarını belirlemek tarihsel empati kazandırma sürecindeki deneyimleri doğrultusunda görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel empati tanımları nasıldır?
2. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre sosyal bilgiler dersinde tarihsel empatinin yeri nedir?
3. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre tarihsel empati becerisi öğrencilere neden kazandırılmalıdır?
4. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre bireylerde tarihsel empati becerisi nasıl geliştirilebilir?
5. Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre tarihsel empati becerisinin geliştirilme sürecinde yaşanan zorluklar ve çözüm önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi, geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

2.1. Araştırma Modeli

Nitel araştırmada desen seçimi, veri toplama yöntemi ve analizi açısından araştırmayı yönlendirir. Nitel araştırma desenleri arasında kültür analizi, olgu bilim, kuram oluşturma, durum çalışması ve eylem araştırması bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:67). Bu araştırmada, olgubilim (fenomenoloji) deseni tercih edilmiştir. Olgubilim deseni, katılımcıların bir olguyla ilişkilendirdikleri deneyimlerini ve bu deneyimlere yükledikleri anlamları inceleyen çalışmaları içerir (Creswell, 2018:77). Olgubilim çalışmaları, belirli bir fenomeni araştırmak için o fenomeni yaşamış bir grup bireyin deneyimlerine dayanır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011:19). Bu araştırma deseni, anlam oluşturmak için derinlemesine bir inceleme yapmayı amaçlar ve genellikle ayrıntılı bir anlayış elde etmek için kullanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:69).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmada, sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel empati kavramına yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlandığı için çalışma grubu ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak seçilmiştir. Bu aşamada, belirli niteliklere sahip bireyler, olaylar, nesnelere veya durumlar gözlem birimleri olarak kabul edilmiş ve örneklem oluşturmak için belirlenen ölçütleri karşılayanlar arasından seçilmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2011:91). Çalışma grubu, 12 sosyal bilgiler öğretmeninden oluşmaktadır ve bu seçim sürecinde temel

kriter olarak sosyal bilgiler dersi öğretmeni olma ve en az beş yıllık öğretmenlik deneyimine sahip olma şartları gözetilmiştir. Beş yıl süresi, bu deneyimin araştırma için yeterli olacağına dair bir etken olarak değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin özellikleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Değişken	Kategoriler	f	%
Cinsiyet	Kadın	5	41.67
	Erkek	7	58.33
Çalışma Süresi	5-10 Yıl	3	24,99
	11-15 Yıl	5	41.67
	15-20 Yıl	4	33.33

Tablo 1’de verildiği gibi toplam katılımcıların %41.67’si kadındır, %58.33’ü ise erkektir. Katılımcıların %24.99’u 5-10 yıl, %41.67’si 11-15 yıl ve %33.33’ü 15-20 yıl öğretmenlik tecrübesine sahiptir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilmiştir. Olgubilim çalışmalarında, veri toplama aracı olarak genellikle görüşme yöntemi kullanılmaktadır. Görüşme, araştırmacılara etkileşim sağlama, esneklik ve derinlemesine inceleme fırsatları sunar (Yıldırım ve Şimşek, 2016:71). Yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken, ilgili literatür ışığında öğretmenlerin tarihsel empati tanımları ve tarihsel empati becerisinin öğrencilere kazandırılmasına yönelik görüşlerini saptamak için çeşitli sorular belirlenmiştir. Bu aşamada uzman görüşlerine göre formun eksik maddeleri eklenmiş ve mevcut maddeler üzerinde gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Ardından dört sosyal bilgiler öğretmeni ile gerçekleştirilen ön uygulama sonucunda, görüşme formundaki gereksiz veya etkisiz sorular çıkarılmıştır. Böylece araştırmanın amacına uygun, anlaşılır ve uygulanabilir bir görüşme formu oluşturulmuştur. Son olarak düzenlenen form çalışma grubundaki öğretmenlere uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formundan elde edilen veriler, içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, esas olarak benzer türden verileri belirli kavramlar ve temalar altında sınıflandırma ve bu verileri okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleme sürecini ifade eder. Bu yöntem, araştırmacılara insan davranışını dolaylı bir şekilde inceleme olanağı sunan bir teknik olarak kullanılmaktadır (Fraenkel, Hyun ve Wallen, 2012:478). Veriler toplandıktan sonra veri analizi yapılmasında görüşme sorularının bağlamı kullanılmıştır. Temalar oluşturulurken, görüşme sorularına göre öğretmenlerin cevapları bir araya getirilmiş ve benzer konular aynı temalar altında gruplandırılmıştır. Ayrıca, cevap seçeneklerinin güvenilirliğini değerlendirmek için üç öğretmenin görüşme dökümleri tarafsız bir şekilde seçilmiştir. Bu dökümler daha sonra kodlama işlemi ve uzman değerlendirmesi için kullanılmıştır. Araştırmacı ve uzmanlar, bağımsız olarak her görüşmenin kodlamasını yapmış ve bu şekilde görüşlere değer vermişlerdir. İçerik analizi sonuçlarını desteklemek için doğrudan alıntılar da kullanılmıştır. Verilerin analizi yapılırken, katılımcıların gerçek isimleri yerine Ö1, Ö2, Ö3, ... şeklinde kodlar kullanılmıştır.

2.5. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Yarı yapılandırılmış görüşme formuna araştırmanın amacı, konusu ve kapsamına ilişkin bilgileri içeren bölüm eklenmiştir. Bu sayede katılımcıların araştırma hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu için iki uzmanın değerlendirmesi ve geri bildirimleri alınmış, görüşme formunun son hali belirlenmeden önce bir deneme uygulaması gerçekleştirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesi sürecinde, bir uzman tarafından yapılan karşılaştırmalarla araştırmacının yaptığı karşılaştırmalar arasındaki

tutarlılık incelenmiştir. Görüş birliği ve görüş ayrılığı sayıları tespit edilerek Miles ve Huberman'ın (2016) güvenilirlik formülü kullanılarak hesaplamalar yapılmıştır. Bu çalışmada, % 87.5 oranında bir uyum sağlanmıştır, bu da çalışmanın güvenilirliğinin tatmin edici olduğunu göstermektedir.

2.6 Etik Kurul İzni

Bu araştırma için Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı'nın 27.09.2023 tarih ve 2023/256 toplantı kararı ile gerekli izin alınmıştır.

3. BULGULAR

Araştırma soruları kapsamında elde edilen bulgular sırayla incelenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Alınan cevaplardan önemli görülen kısımlar katılımcıların kendi ifadeleri ile alıntılanmıştır.

3.1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Tarihsel Empati Becerisinin Tanımı

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin tarihsel empati becerisi tanımlarına ilişkin bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Tarihsel Empati Becerisinin Tanımına İlişkin Görüşler

Tema	Kodlar	Katılımcılar	f
Geçmiş Anlama ve Değerlendirme	Geçmiş Kendi Koşulları İçerisinde Değerlendirme	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11	10
	Tarihsel Kişiliklerin Deneyimlerini Anlama	Ö3, Ö5, Ö10, Ö12	4
	Olayların Toplumsal ve Kültürel Bağlamını Anlama	Ö2, Ö4, Ö9, Ö10	4
	Tarihsel Olayların Sebep-Sonuç İlişkilerini İnceleme	Ö3, Ö5, Ö12	3
Tarihsel Perspektif Kurma	Geçmişte Yaşayan İnsanların Bakış Açılarını Anlama	Ö2, Ö3, Ö6, Ö7, Ö8, Ö12	6
	Toplumsal Koşulların Değişimini İnceleme	Ö5, Ö6, Ö9, Ö12	4
	Geçmişe Yönelik Farklı Görüşleri Değerlendirme	Ö4, Ö6	2
Tarihsel Kaynaklar	Farklı Kaynakları İnceleme	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö9	6
	Tarihsel Kaynak Çeşitliliği Sağlama	Ö2, Ö4, Ö5, Ö6, Ö9	5
	Kaynaklara Eleştirel Gözle Bakma	Ö4, Ö6, Ö9	3
	Kaynak Güvenilirliği Sağlama	Ö1, Ö5	2
Geçmişle Bağlantı Kurma	Geçmiş ve Güncel Olayları İlişkilendirme	Ö2, Ö5, Ö6, Ö12	4
	Geçmiş ve Gelecek Arasında Köprü Kurma	Ö7, Ö9	2
	Tarihsel Empatiyi Günlük Hayata Yansıtma	Ö4, Ö9	2

Tablo 2'ye göre öğretmenlerin tarihsel empati becerisinin tanımlarının analizinde “Geçmiş Anlama ve Değerlendirme”, “Tarihsel Perspektif Kurma”, “Tarihsel Kaynaklar” ve “Geçmişle Bağlantı Kurma” temaları oluşturulmuştur. Öğretmenler tarihsel empatinin; geçmiş kendi koşulları içerisinde değerlendirme, geçmişteki insanların deneyimlerini anlama, olayların toplumsal ve kültürel bağlamını anlama, sebep-sonuç ilişkilerini kurma eylemlerini gerektirdiğini ifade etmiştir. Tarihsel perspektif teması çerçevesinde öğretmenler; geçmişte yaşamış insanların bakış açılarını anlama, toplumsal koşullardaki değişimleri inceleme ve geçmişe yönelik farklı görüşlerin dikkate alınmasını vurgulamıştır. Tarihsel kaynaklar teması kapsamında; farklı kaynak türlerini inceleme, kaynak çeşitliliğini sağlama, kaynakları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirerek güvenilirliği sağlama noktalarına işaret etmiştir. Son olarak, geçmiş güncel olaylarla bağdaştırma ve tarihsel empatiyi günlük hayata entegre etme gibi tarihin pratik bir anlam taşımaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu soruya ilişkin öğretmen görüşlerinden örnekler aşağıda verilmiştir.

Ö3: “Tarihsel empati, geçmişteki olayları farklı kaynaklarla, dönemin koşullarını dikkate alarak, günümüzün bakış açısını kullanmadan, o dönemde yaşamış insanların bakış açısıyla anlamaktır.”

Ö7: “Geçmiş ve gelecek arasında köprü kurmanın temeli olarak adlandırabilirim...”

Ö8: “Tarihsel empati, geçmişteki olay ve olgular, kişilikler ile çeşitli durumlara o günün insanın yaklaşım şekliyle bir bakış ortaya koyma işidir...”

Ö10: “Tarihsel empati, II. Dünya Savaşı sırasında yaşanan bir olayı, o dönemin insanların korku, belirsizlik ve toplumsal dinamikleri göz önüne alarak değerlendirmek anlamına gelir.”

Ö11: “... Savaşın nedenlerini ve sonuçlarını sadece bugünün perspektifinden değil, o dönemin insanların bakış açısından da anlamaya çalışmak tarihsel empatinin bir örneğidir.”

3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Tarihsel Empati Becerisinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Yeri

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre tarihsel empati becerisinin sosyal bilgiler dersindeki yerine ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Tarihsel Empati Becerisinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Yerine İlişkin Görüşler

Kategori	Kod	Katılımcılar	f
Öğretim Programı	Öğrenme Alanları	Ö1, Ö3, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11, Ö12	8
	Konu ve Kazanımlar	Ö1, Ö2, Ö3, Ö5, Ö6, Ö10, Ö12	7
	Değişim ve Süreklilik Becerisi Tarihsel Kavramlar	Ö1, Ö3, Ö8, Ö12 Ö3, Ö12	4 2
Ders Kitabı	Metinleri Açıklamaya Yönelik Sorular	Ö1, Ö3, Ö6, Ö7, Ö8, Ö10	6
	Görseller, Karikatürler	Ö2, Ö3, Ö8, Ö11, Ö12	5
	Örnek Olaylar	Ö1, Ö2, Ö9	3
	Destan, Hikaye, Anı, Tiyatro, Mektup,	Ö1, Ö7, Ö11,	3
	Mektuplar	Ö1, Ö3, Ö6	3
	Savaş Konuları	Ö2, Ö7	2
	Sümerlerin Yazıyı Bulmaları	Ö4, Ö12	2
	...Yerinde Siz Olsanız Nasıl Karar Alırdınız Etkinlikleri	Ö1, Ö9	2
Yöntem, Teknik ve Etkinlikler	Kavram Analiz Sentez Uygulamaları	Ö3, Ö4, Ö6, Ö8, Ö12	5
	Kil Tablet Etkinlikleri	Ö4, Ö6	2
	Proje Ürün Odaklı Etkinlikler	Ö9, Ö10	2
	Mektup Yazma Etkinliği	Ö1, Ö6	2
	Rol Oynama	Ö10	2
	Demokratik ve Etkin Vatandaş Etkinlikleri	Ö5	1
	Farklı Bakış Açılarını İnceleme Etkinlikleri	Ö9	1

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğretmenler tarihsel empati becerisine; “Öğretim Programı”, “Ders Kitabı” ve “Yöntem Teknik ve Etkinlikler” temaları çerçevesinde görüş belirtmiştir. Öğretim programı temasında; Kültür ve Miras, Bilim Teknoloji ve Toplum ve Küresel Bağlantılar öğrenme alanlarında, ilgili konu ve kazanımlar ile beceri ve kavramlarla ilişkilendirildiği ifade edilmiştir. Ders kitabı temasında, ders kitaplarında metinleri açıklamaya yönelik sorular sorulduğu ve tarihsel empati geliştirmeye yönelik görseller koyulduğu belirtilmiştir. Ayrıca, ders kitaplarında destan, hikaye, anı, tiyatro, mektup gibi farklı türlerin kullanılmasının da tarihsel empati becerisinin geliştirilmesine yönelik hazırlandığı dile getirilmiştir. Bununla birlikte öğrenci katılımına da önem verildiği vurgulanmıştır. Özellikle “siz olsanız nasıl karar alırdınız” gibi etkinliklerle öğrencilerin tarihsel empati yapmalarının teşvik edildiğine işaret edilmiştir. Son olarak öğretmenler tarafından tarihsel empati becerisini geliştirmeye yönelik çeşitli etkinlikler sunulmuştur. Kil tablet uygulamaları, demokratik ve etkin vatandaş etkinlikleri, proje ve ürün odaklı çalışmalar, mektup yazma, rol oynama ve farklı bakış açılarını inceleme gibi aktiviteler bunlardan bazılarıdır. Bu konuya ilişkin öğretmen görüşlerinin bazıları şu şekildedir:

Ö2: “...O dönemin koşullarını anlayabilmek için dönemle ilgili örnekler ve konular verilir. Örnek verecek olursak Kurtuluş Savaşı döneminde yaşanan olaylar konu halinde yer alır.”

Ö4: "...Örneğin yazıyı Sümerlerin kil tablet üzerine nasıl yazdıklarını anlamak için kille etkinlikler yaparak o dönem de kile yazı yazmanın ne kadar zor olduğunu farkına varabiliyor çocuklar..."

Ö5: "Sosyal bilgiler dersinde tarih konuları fazlasıyla yer aldığı için öğrencilerin tarihsel empatiye sahip olmaları önemlidir. Ayrıca demokratik vatandaş yetiştirme ... etkin vatandaş yetiştirme koşullarından birisi de tarih bilincine sahip geçmiş özellikleri bilen bireylerdir..."

Ö9: "...Sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihsel empati becerisine yönelik uygulamalara rastlamak mümkündür ... Friglerin tarıma önem verdiklerini gösteren kanunları çerçevesinde öküz öldürmenin ve saban kırmanın cezası ölümdür, konusu tarihsel empati becerisini geliştirmeye yönelik bir örnek olabilir."

Ö11: "... Kültür miras öğrenme alanında eski olaylarda ders kitaplarında ise bir padişahın yerinde siz olsanız nasıl karar alırdınız gibi etkinliklere rastlanılmaktadır..."

3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Öğrencilere Tarihsel Empati Becerisi Kazandırılmasının Önemi

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre öğrencilere tarihsel empati becerisinin kazandırılmasının önemine ilişkin bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Tarihsel Empati Becerisinin Kazandırılmasının Öneme İlişkin Görüşler

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Tarihsel Olayları Anlama ve Değerlendirme	Tarihsel Olayların Kavranıp Analiz Edilmesi	Ö1, Ö2, Ö3, Ö8, Ö9	5
	Olayların Objektif Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi	Ö3, Ö9, Ö11, Ö12	4
	Olayın Yaşandığı Dönemin Koşullarının Anlaşılması	Ö1, Ö3, Ö5, Ö7	4
	Tarihsel Kişiliklerin Duygu ve Düşüncelerinin Anlaşılması	Ö5, Ö8, Ö11	3
	Tarihsel Olaylardan Ders Çıkarılması	Ö2, Ö10	2
	Geçmişle Bugün Arasında Bağlantı Kurulması	Ö3, Ö12	2
	Farklı Kültürlerin Anlaşılması	Ö10	1
Empati ve Tarihsel Bilinç Geliştirme	Tarih Bilincinin Geliştirilmesi	Ö2, Ö3, Ö4, Ö12	4
	Empati Yeteneğinin Geliştirilmesi	Ö1, Ö2, Ö10	3
	Geçmişle Bağların Güçlendirilmesi	Ö8, Ö10, Ö12	3
	Geçmişe Yönelik Önyargıların Ortadan Kalkması	Ö4, Ö11	2
	Objektif Bakış Açısının Geliştirilmesi	Ö3, Ö9	2
	Demokratik ve Etkin Vatandaş Yetiştirilmesi	Ö5	1
	Analitik Düşünme Yeteneği Kazandırılması	Ö3	1
Tarihsel Bağlam Oluşturma	Dönemin Koşullarının Dikkate Alınması	Ö1, Ö7, Ö11	3
	Tarihsel Bakış Açılarının Anlaşılması	Ö2	1
Eğitim-Öğretim Süreçleri	Tarih Dersinin İlginç ve Eğlenceli Hale Getirilmesi	Ö8, Ö10, Ö12	3
	Tarihsel Olayların Doğru Öğrenilmesinin Sağlanması	Ö9, Ö10	2
	Geleceği Şekillendirme Becerisi Kazandırması	Ö10, Ö11	2
	Aktif Öğrenmenin Sağlanması	Ö10, Ö12	2

Tablo 4'e göre öğretmenler, öğrencilere tarihsel empati becerisi kazandırmanın önemine dair; "Tarihsel Olayları Anlama ve Değerlendirme", "Empati ve Tarihsel Bilinç Geliştirme", "Tarihsel Bağlam Oluşturma", ve "Eğitim-Öğretim Süreçleri" çerçevesinde yorum getirmiştir. Tarihsel olayları anlama ve değerlendirme sürecinde, öğrencilere olayların sadece objektif bir bakış açısıyla değil, aynı zamanda olayın yaşandığı dönemin koşullarını anlayarak yaklaşmalarının, tarihsel kişiliklerin duygu ve düşüncelerini anlamının önemine vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda tarihsel olaylardan ders çıkarılması ve geçmişle bugün arasında bağlantı kurulması ve farklı kültürlerin anlaşılması da öne çıkmaktadır. Tarihsel empati kazandırma sürecinde önemli bir unsur, tarihsel bağlam oluşturmanın sağlanmasıdır. Dönemin koşullarının dikkate alınması ifadesi, öğrencilere tarihî olayları incelediklerinde, o dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve politik koşullarını anlamalarının önemini vurgulamaktadır. Aynı zamanda tarihsel bakış açılarının anlaşılması ise öğrencilere tarihî olayları farklı perspektiflerden değerlendirme yeteneği kazandırmayı amaçlamaktadır. Eğitim-öğretim süreçleri

bağlamında, tarihsel empati kazandırmanın tarih dersinin ilginç, eğlenceli hale gelmesini ve aktif öğrenmeyi sağladığı ifade edilmiştir. Aynı zamanda tarihsel olayların doğru öğrenilmesi, geleceği şekillendirme becerisi kazandırılmasında etkili olduğuna işaret edilmiştir. Sonuç olarak, tarih dersinde öğrencilere tarihsel empati kazandırmak için tarihsel bağlam oluşturmanın ve eğitim-öğretim süreçlerini etkili bir şekilde yönetmenin önemi vurgulanmıştır. Bu unsurlar, öğrencilerin tarihsel olayları daha anlamlı bir şekilde kavramalarına ve tarih bilincini güçlendirmelerine katkıda bulunabilir. Bu konuda öğretmen görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Ö2: “Popüler kültür hegemonyasında kalan nesil bu beceriler ile geçmiş daha iyi anlayabilir...”

Ö5: “...Örneğin Fatih kardeş katlini getirdi dediğimizde çocuklar günümüzün şartlarıyla yorumlasalar çok sıkıntılar çıkabilir. O döneme göre düşündüklerinden neden böyle bir karar verdiğini anlayabiliyorlar.”

Ö9: “...Tarihsel empati becerisi gelişmemiş bir birey kesinlikle tarihsel olayları değerlendirirken yanlış değerlendirmelerde bulunur bu da değerlendirmenin objektifliğine zarar verir.”

Ö10: “Tarihsel bağlarımız ne kadar güçlü ise geçmişteki olayları nasıl daha iyi anlayabilirlerse geleceğin aslında geçmişin bir tekrarı olduğunu anlayacaklardır. Geleceği önceden becerikli bir şekilde yönettiklerinde de başarıya bir adım daha yaklaşan nesiller ve toplum yetişecektir.”

Ö11: “... Geçmişte yaşayan insanların duygu, düşünce, fikirlerini anlamalarını sağlar. Geçmişe karşı önyargıları ortadan kaldırır.”

Ö12: “... Öğreneni aktif bir tarih öğrenimine yönlendirir. Ayrıca öğrenen de tarih bilinci gelişir. Öğrenen tarihi geçmişle günümüz arasında anlam ilişkisi kurabilir.”

3.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarihsel Empati Becerisi Kazandırma Sürecindeki Deneyimleri

Tarihsel empati becerisinin öğrencilere kazandırılmasına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin deneyimlerine yönelik görüşleri Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Tarihsel Empati Becerisi Kazandırma Deneyimlerine İlişkin Görüşler

Tema	Kod	Katılımcılar	f
Okul Dışı Etkinlikler	Tarihsel Mekanları Ziyaret Etme	Ö1, Ö2, Ö3, Ö7, Ö8, Ö11	6
	Tarihi Nesnelere Çalışma	Ö3, Ö5, Ö7, Ö12	4
	Somut Yaşantılar Sunma	Ö7, Ö10, Ö11	3
	Sözlü Tarih/Röportaj Yapma	Ö2, Ö5, Ö9	3
Sınıf Temelli Etkinlikler	Farklı Kanıtlarla Tarihi Olayları Araştırma	Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12	9
	Tarihi Eser ve Biyografi Okuma	Ö2, Ö5, Ö6, Ö8, Ö12	5
	Tarihi Video ve Belgesel İzleme	Ö4, Ö6, Ö7, Ö11	4
	Drama ve Tiyatro Yapma	Ö2, Ö5, Ö8, Ö12	4
	Tartışma ve Analiz Yapma	Ö3, Ö6, Ö9	3
	Kronolojisi Çalışması Yapma	Ö1, Ö5, Ö8	3
	Tarihi Roman, Hikaye ve Mektup Okuma	Ö4, Ö9, Ö12	3
	Örnek Olaylar Üzerinde Çalışma	Ö2, Ö5	2
	Empati Etkinlikleri Yapma	Ö7, Ö11	2
	Tarihi Film ve Dizi İzleme	Ö10, Ö12	2
	Tarihi Ses Kayıtlarını Dinleme	Ö4, Ö8	2
	Tarihsel Fotoğraf Değerlendirme	Ö4, Ö9	2

Tablo 5’te görüldüğü gibi öğretmenler öğrencilerin tarihsel empati becerilerini geliştirmek için “Okul Dışı Etkinlikler” ve “Sınıf Temelli Etkinlikler” olmak üzere iki tema çerçevesinde görüş sunmuştur. Okul dışı etkinliklerde, tarihsel mekanları ziyaret etme, tarihi nesnelere çalışma ve somut yaşantılar sunma gibi uygulamalar, sözlü tarih ve röportaj yapma etkinliklerini belirtmiştir. Sınıf temelli etkinliklerde ise farklı

kanıtlarla tarihi olayları araştırma, tarihi eser ve biyografi okuma, tarihi video ve belgesel izleme gibi uygulamalara işaret etmiştir. Aynı zamanda öğretmenler drama ve tiyatro çalışmaları, kronoloji çalışmaları, tarihi roman, hikaye ve mektup okuma gibi etkinliklerin öğrencilerin geçmişle empati kurmalarının sağlandığını belirtmiştir. Bulgular öğretmenlerin tarihsel empati becerisi kazandırma sürecinde öğrencilere zengin deneyimler sunmak adına çeşitli okul dışı ve sınıf içi etkinlikleri bir araya getirdiğini göstermektedir. Tarihi mekan ziyaretleri, sözlü tarih çalışmaları, belge ve eser incelemeleri, drama aktiviteleri gibi pratiklerle öğrencilerin geçmişle derin bir bağ kurmalarına ve tarihsel olayları içselleştirmelerine olanak tanıdıklarına vurgu yapılmıştır. Buna ilişkin öğretmen görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Ö1: "... Müzeler ve ören yerleri gibi tarihi alanlara gezi düzenleme...."

Ö3: "Farklı kaynaklar kullanılarak, geçmiş dönemlere ait kanıtlar kullanılarak geliştirilebilir...."

Ö4: "Geçmiş dönemlerden bahseden videolar, ses kayıtları, mektup, vilayet defterleri, resimler vb. materyaller kullanılarak geliştirilebilir."

Ö6: "...Öğrencilerin tarihsel empati becerisi tarihsel olayları farklı kaynaklardan araştırmaya sevk etmekle geliştirilebilir..."

Ö7: "...Tarihsel empati becerisi için kanıtlar ve okul dışı etkinlikler olmazsa olmazdır. Olayların geçtiği izler ve hayat ile baş başa bırakınca öğrenci bu süreçte empati becerisini o tarihi olayları yaşamı hissederek daha farkında olabilir."

3.5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Tarihsel Empati Becerisi Kazandırma Sürecinde Yaşadıkları Zorluklar ve Çözüm Önerileri

Tarihsel empati becerisinin öğrencilere kazandırma sürecinde öğretmenlerin yaşadıkları zorluklar ve bu zorluklara yönelik çözüm önerilerine ilişkin bulgular Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Tarihsel Empati Becerisi Kazandırma Sürecindeki Zorluklar ve Çözüm Önerileri

Tema	Zorluklar	Çözüm Önerileri	Katılımcılar	f
Zaman ve Kaynak Kısıtlılığından Kaynaklanan Zorluklar	Drama Etkinlikleri İçin Materyal Eksikliği	Okulların ve Öğretmenlerin Materyal Temin Etmesi	Ö2, Ö3	2
	Tarihsel Empati Etkinliklerinin Uzun Sürmesi	Düzenli kısa empati egzersizleri yapılması	Ö10	1
	Tarih Bilgisinin Sadece Kitaplardan Öğrenilmesi	Tarihi Diziler İzletilmesi	Ö3, Ö12	2
		Alternatif Materyal Kullanılması	Ö2	1
Tarihsel Mekan Ziyaretlerinde Karşılaşılan Zorluklar		Uygulamalı Etkinlikler Yapıtırılması	Ö5	1
	Okul Dışı Öğrenme Olanaklarının Sınırlı Olması	Sanal Ziyaretlerin Gerçekleştirilmesi	Ö1, Ö7, Ö10	3
		EBA'da Tarihsel Empati Etkinliklerine Yer Verilmesi	Ö6, Ö10	2
Çevre Olanaklarının Tarihsel Empati Kazandırmada Sınırlı Olması		İnternet Erişiminin Sağlanması	Ö1	1
		Uygulamada Farklılıkların Dikkate Alınması	Ö9	1
Empati Becerisi Öğrencilerin Olması	Zayıf	İletişim Dersleri Aracılığıyla Öğrencilere Empati Eğitimi Verilmesi	Ö4	1
	Küçük Yaşlardaki Öğrencilerin Empati Yapmalarının zor Olması	Tiyatro Etkinliği Yapılması	Ö4, Ö5	2
		Öğrencilerin Yaş/Seviyelerine Uygun Etkinlikler Düzenlenmesi	Ö5	1
Öğrencilerin Bilgi, Gelişim ve Motivasyon Eksikliğinden	Öğrencilerin Tarih Konularına İlgisiz Olması	Tarih Kavramlarının Kolay ve Keyifli Bir Şekilde Öğretilmesi	Ö3, Ö4	2
		Öğrencilerin Aktif Katılımının Teşvik Edilmesi	Ö7	1

Kaynaklanan Zorluklar	Tarihi Olayların İlgi Çekecek Bir Şekilde Öğretilmesi	Ö3	1	
	Farklı Kaynakların Kullanılması	Ö8	1	
Tarihsel Bağlamının Bilinmemesi	Dönemin Siyasi, Ekonomik ve Coğrafi vb. Özelliklerinin Öğretilmesi	Ö2, Ö12	2	
	Konu Hakkında Önceden Bilgi Verilmesi	Ö7	1	
Yöntem/Tekniklerden	Ezber Öğrenme Yapılması	Aktif Öğrenme Yöntemlerinin Kullanılması	Ö6	1
Kaynaklanan Zorluklar	Düz Anlatım Yönteminin Kullanılması	Okul Dışı Etkinlikler Kullanılması	Ö6, Ö9	2
	Birincil Tarih Kaynaklarının Kullanılması	Ö9, Ö10	2	
	Öğretmenlere Eğitim Verilmesi	Ö11	1	
Konunun Özelliğinden Kaynaklanan Zorluklar	Tarihsel Empati Konularının Öğrenilmesinin Zor olması	Tarihsel Kanıt Kullanılması	Ö2, Ö3, Ö4	3
	Tarihsel Olayların Tekrarlanmaması	Tarihsel Olayların Drama ve Tiyatro ile Canlandırılması	Ö8	1
	Tarihsel Empatinin Duygusal Bir Süreç Olduğuna İnanılması	Bilişsel Tarihsel Empati Etkinliklerinin Yapıtılması	Ö12	1
	Yaşanılan Dönemin Bakış Açısının Etkili Olması	Tarihsel Roman Okutulması	Ö2	1
	Geçmiş Olayların Anlaşılmasının Zor Olması	Tarihsel Biyografilerin Okutulması	Ö3	1

Tablo 6'ya göre öğretmen görüşleri; “Zaman ve Kaynak Kısıtlılığında Kaynaklanan Zorluklar”, “Tarihsel Mekan Ziyaretlerinde Karşılaşılan Zorluklar”, “Öğrencilerin Bilgi, Gelişim ve Motivasyon Eksikliğinden Kaynaklanan Zorluklar”, Yöntem/Tekniklerden Kaynaklanan Zorluklar” ve “Konunun Özelliğinden Kaynaklanan Zorluklar” olmak üzere beş tema üzerinde görüş bildirmiştir. Öğretmenler, zaman ve kaynak kısıtlılığında tarihsel empati becerisinin öğretilmesine yeterince zaman ayırlamadığı, materyal eksikliği sebebiyle drama ve tiyatro gibi etkinliklerin gerçekleştirilemediği, kitap içeriklerinin öğrencilere tarihsel empatiye deneyimi sunma noktasında yetersiz kaldığını ifade etmiştir. Okul dışı öğrenme imkanlarının her yerde aynı olmamasının tarihsel alanları ziyaret etmeyi zorlaştırdığını belirterek sanal müze ziyaretlerinin yapılmasını önermiştir. Empati becerisi zayıf öğrencilerin olması, öğrencilerin tarihsel bağlamı bilmemesi ve tarih konularına ilgisiz kalması gibi faktörler, tarihsel empati becerisinin geliştirilmesinde öğrenci kaynaklı karşılaşılan zorluklar olarak ifade edilmiştir. Bu zorlukların aşılmasına yönelik; konu hakkında öğrencilere önceden bilgi verilmesi, dönemin siyasi, ekonomik, coğrafi özelliklerinin öğretilmesi çözüm önerileri olarak sunulmuştur. Yöntem/tekniklerden kaynaklanan sorunlar olarak; ezber öğrenme, düz anlatım yönteminin kullanılması ifade edilmiştir. Çözüm olarak aktif öğrenme, okul dışı etkinliklerin kullanılması, birincil tarih kaynaklarının kullanılması, öğretmenlere eğitim verilmesi önerilmiştir. Konunun özelliğinden kaynaklanan sorunlar; tarihsel empati konularının öğrenilmesinin zor olması, tarihsel olayların tekrarlanmaması ve yaşanılan dönemin bakış açısının etkili olması olarak belirtilmiştir. Bu zorluklara yönelik; tarihsel kanıt kullanılması, tarihsel olayların drama ve tiyatro ile canlandırılması, tarihi roman/biyografi okutulması gibi etkinlikler tavsiye edilmiştir. Bu konuda öğretmen görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Ö1: “Okul dışı öğrenme imkanı her bölge ve her okulda aynı düzeyde gerçekleşmiyor. Sanal müze uygulanabilir...”

Ö6: “Küçük yaştaki öğrencilerin kendilerini geçmişteki insanların yerine koymaları bir bağlama yerleştirmeleri zor olabilir. ... Öğretmen çocukların seviyelerine uygun etkinlikler düzenlemeli.”

Ö8: “Günümüzdeki öğrenme teknikleri daha çok öğrenciyi direk ezbere yöneltiyor. Öğrenciler dersten soğuyup tarihimizden uzak kalabilir... farklı kaynaklar ile drama ve tiyatro uygulanarak empati yapılabilir...”

Ö10: “Öğrenci gerektiği yerlerde rehber olabilecek bireylere ihtiyaç duyar. Yaşanılan coğrafya öğrencinin fiziksel ortamı ekonomisi bu becerinin öğretimine uygun olmayabilir daha şehre inmeyen yaşamdan bir haber çok öğrenci var. MEB’in coğrafi koşulları dikkate alarak kararlar alması gerekmektedir...”

Ö12: “... Tarihsel empati becerisi için öğrencinin bir ön hazırlığı biraz da olsa olması gerekir bilgisizse zaten sahip olmadığı bir şey hakkında empati kuramaz.”

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonuçları tarihsel empatinin geçmişi kendi koşullarında değerlendirme, tarihsel perspektiflerin geliştirilmesi, geçmişteki insanların deneyimlerini anlama, olayların toplumsal ve kültürel bağlamını öğrenme, tarihsel olayların neden-sonuç ilişkilerini kurma gerekliliği olarak tanımlanmaktadır. Öğretmenler tarihsel perspektif çerçevesinde öğretmenler, geçmişte yaşamış insanların bakış açılarını anlamayı, toplumsal koşullardaki değişimleri incelemeyi ve geçmişe yönelik farklı görüşleri dikkate almayı vurgulamaktadır. Ayrıca tarihsel kaynaklar temasında farklı kaynak türlerini inceleme, kaynak çeşitliliğini sağlama ve kaynakları eleştirel bir bakış açısıyla analiz etme ve değerlendirme noktalarına işaret etmektedir. Son olarak, öğretmenler, geçmişi güncel olaylarla bağdaştırmanın ve tarihsel empatiyi günlük hayata entegre etmenin, tarihin pratik bir anlam taşımasını gerektirdiğine vurgu yapmaktadır. Bu tanımlar ve temalar, literatürle paralel bir şekilde tarihsel empatinin temel unsurlarını yansıtmaktadır (Barton ve Levstik, 2004; Lévesque, 2008; Seixas, 2012; Endacott ve Brooks, 2013). Öğretmenlerin tarihsel empati tanımları, genellikle tarihsel empati becerisini tam anlamıyla içermemektedir. Tanımlarda tarihsel empatinin dönemin sosyal, ekonomik, dini vb. özelliklerini dikkate alma, tarihsel bakış açıları, tarihsel yorum gibi temel bileşenlere parça parça yer vermiştir. Bu bulgular literatürdeki bazı araştırma sonuçları ile örtüşmektedir (Bartelds, Savenije ve Van Boxtel, 2020:543-544). Demircioğlu (2009:234), tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerilerini tanımlamada sınırlı olduklarını belirtmiştir. Yılmaz ve Koca (2012:864) ise tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun tarihsel empatiyi yanlış anladığını ve genellikle empatiyi sempati ile karıştırdıklarını, bu nedenle kavramın doğru anlaşılmasında eksiklikler yaşadıklarını tespit etmiştir.

Tarihsel olayları anlama ve değerlendirme sürecinde, öğrencilere olayların sadece nesnel bir bakış açısıyla değil, aynı zamanda olayın yaşandığı dönemin koşullarını anlayarak yaklaşımlarının, tarihsel kişiliklerin duygu ve düşüncelerini kavramanın önemine vurgu yapılmaktadır. Bulgular, tarihsel empati becerisinin öğrencilere kazandırılmasının, tarihsel olayları tarafsız bir şekilde değerlendirme yeteneği kazandırarak objektif bir bakış açısını geliştirmeyi hedeflediğini göstermektedir. Bu öğrencilere olayları sadece yüzeyde değil, aynı zamanda olayın yaşandığı dönemin koşullarıyla birlikte derinlemesine analiz etme yeteneği kazandırır. Öğrenciler, geçmişte yaşayan insanların duygularını, düşüncelerini ve fikirlerini anlayarak empati yeteneğini geliştirirler. Tarihsel empati, öğrencilere öznel yargılardan kaçınma ve daha sağlıklı bir analitik düşünme becerisi kazandırır. Farklı tarihsel bakış açılarını gözetme, aynı zamanda tarihsel bilincin oluşturulmasına katkıda bulunur ve öğrencilerin demokratik ve etkin vatandaşlar olarak yetişmelerine yardımcı olur. Bu becerinin öğrencilere geçmişi daha iyi anlama ve bugünün ve geleceğin sorunlarını daha iyi çözme yetenekleri kazandırabileceği literatürde de vurgulanmaktadır (Bartelds, Savenije ve Van Boxtel, 2020:544). Bu bağlamda, tarihsel empati kazandırmanın, tarih dersini daha çekici ve etkileşimli hale getirdiği, öğrencilere aktif öğrenme deneyimleri sunduğu ve tarihsel olayların doğru bir şekilde öğrenilmesinin geleceği şekillendirme becerisi kazandırmada etkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Öğretmen görüşlerine göre, tarihsel empati becerilerinin kazanılmasında ders içeriği ve öğrenme alanları önemlidir. Öğretmenler, tarihsel empatinin kültür ve miras, bilim teknoloji toplum ve küresel bağlantılar gibi öğrenme alanlarında yer aldığını belirtmektedir. Değişim ve süreklilik, tarihsel önem gibi kavramların da öğrencilere sunulmanın tarihsel empati becerilerini geliştirmeye yönelik içeriklere dikkat çekilmiştir. Öğretmenler, ders kitaplarının geniş kaynak ve metin çeşitliliği sunduğunu ifade etmiştir. Öğrencilere örnek olaylar, metinler, mektuplar ve tarihsel belgeler sunarak tarihsel empati becerisi kazandırma fırsatı sunulduğunu belirtmiştir. Öğretmenler çeşitli etkinlikler ve yöntemlerle tarihsel empati becerilerini geliştirmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Özellikle kil tablet uygulamaları, demokratik vatandaşlık etkinlikleri, rol oynama ve farklı bakış açılarını inceleme gibi faaliyetler, tarihsel empati becerilerini güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu öğretmen görüşleri, literatürde tarihsel empati becerilerinin öğretimi için öğretmenler tarafından uygulanan yöntemlerle uyumludur. Yılmaz ve Koca (2012:866) çalışmalarında, tarih öğretmenlerinin tarihsel empati geliştirme sürecinde; öğrencilerin tarihi figürleri canlandırmaları, tiyatro ve drama aktiviteleri gerçekleştirmeleri, tarih figürlerinin yerine kendilerini koymaları, tarih karakterlerinin metinlerini sınıfta sesli okumaları, tarihle ilgili filmler izlemeleri ve geçmişi günümüzle karşılaştırmaları gibi yöntemleri kullandıklarını belirtmiştir. Demircioğlu'nun (2009:184) lise öğretmenlerinin öğrencilere tarihsel düşünme becerilerini öğretirken sıklıkla kullandığı soru-cevap, anlatım, tartışma, beyin fırtınası ve drama gibi yöntemler bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmemektedir. Araştırmada belirlenen öğrencilerin kanıtlar üzerinde çalışmaları etkinlikleri, tarihsel empati geliştirmek için uygun etkinliklerden biridir; ancak diğer öğrenci merkezli yöntemlerden olan tarihi kişilikleri canlandırma, kendini onların yerine koyma ve geçmişle bugünü karşılaştırma gibi yöntemlerin tarihsel empati kazandırmada yeterli olmadığı da literatürde belirtilmektedir. Bu bağlamda tarihsel empati kazandırmak için öğrencilerin, kendilerini günümüzden tamamen soyutlanarak, geçmiş döneme adeta bir yolculuk yapmaları, o dönemin koşullarını, değerlerini, bakış açılarını ve eylemlerini anlamaya çalışmaları, olaylar hakkında farklı kanıtları karşılaştırarak kendi fikirlerini oluşturmaları gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Yılmaz, ve Koca, 2012:866).

Öğretmenlerin vurguladığı sınıf içi ve sınıf dışı etkinlikler, öğrencilere tarihsel empati becerisi kazandırmak için çeşitli zengin deneyimler sunmaktadır. Tarihsel mekan ziyaretleri, sözlü tarih çalışmaları, belge ve eser incelemeleri, drama aktiviteleri gibi uygulamalar, öğrencilere geçmişle derin bir bağ kurma ve tarihsel olayları içselleştirme fırsatı tanımaktadır. Bu etkinlikler, sadece bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda tarihi olayları duygusal ve bağlamsal bir bağlamda anlama şansı sunarak tarihsel empatiyi güçlendirebilir (Cairns, 1989:15). Özellikle okul dışı etkinlikler, tarihsel mekanları ziyaret etme, tarihsel nesnelere çalışma, sözlü tarih ve röportaj yapma gibi uygulamalarla öğrencilere tarihî deneyimleri doğrudan yaşama ve somutlaştırma imkanı sağlayabilir. Bu sayede öğrenciler, geçmişin atmosferini hissederek tarihsel olaylara daha derinlemesine bağlanma şansı bulabilir. Sunulan sınıf temelli etkinlikler arasında, farklı kanıtlarla tarihi olayları araştırma, tarihi eser ve biyografi okuma, tarihî video ve belgesel izleme gibi faaliyetler öğrencilere analitik beceriler kazandırmakla kalmayıp aynı zamanda drama, tiyatro çalışmaları, kronoloji çalışmaları, tarihi roman, hikaye ve mektup okuma gibi etkinlikler de öğrencilere geçmişle empati kurma fırsatı sunabilir. Bu etkinliklerin bir araya getirilmesi, öğrencilerin tarihsel empati becerisi kazanmalarını desteklerken aynı zamanda tarih dersini daha etkileşimli ve ilgi çekici hale getirebilir. Bu deneyimler, öğrencilere sadece tarih bilgisi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda tarihsel olayları duygusal bir bağlamda anlama ve değerlendirme yeteneği kazandırabilir, böylece tarih bilincini güçlendirebilir (Bryant ve Clark, 2006:1059-1060).

Öğretmenlerin tarihsel empati becerisinin öğretimine yönelik vurguladığı zorluklar ve öneriler, literatürdeki benzer çalışmalarla uyumlu bulunmuştur. Özellikle zaman ve kaynak sınırlılığı, materyal eksikliği ve kitap içeriklerinin yetersizliği gibi zorluklar, öğrencilerin tarihsel empati kazandırma sürecini olumsuz

etkileyen yaygın konulardır. Bu tür zorluklar, tarihsel empati becerisinin geliştirilmesi için daha fazla kaynak ve destek gerekliliğini vurgular. Araştırmanın bu sonuçları tarihteki kişiliklerin zararlı alışkanlıklarının örnek olması ihtimali, öğrencilerin farklı görüşler arasında kararsızlık yaşaması, birbirlerinin görüşlerine değer vermemeleri gibi literatür bulguları ile örtüşmemektedir (Yılmaz, ve Koca, 2012:871). Tarihsel empatinin geliştirilmesi için okul dışı öğrenme fırsatlarına erişim ve öğrencilerin tarihi yerleri ziyaret etme fırsatları olmayan okullarda sanal müze ziyaretlerinin bir alternatif olarak önerilmesi literatürle uyumludur (Aktın, 2017:480-481). Öğrenci bilgi eksikliği, gelişim farklılıkları ve motivasyon eksikliğine yönelik öğretmenlerin farklı öğrenme seviyelerine uygun etkinlikler düzenlemeleri, tarihsel empatinin öğretiminde bireyselleştirilmiş yaklaşımların kullanılması, öğretimde öğrenci merkezli yaklaşımların uygulanması ve tarihi olayların daha ilgi çekici bir şekilde sunulmasının önemine işaret edilmiştir.

Ezberci öğrenme ve düz anlatım yöntemlerinin tarihsel empatiyi kısıtlayabileceği belirtilmiştir. Bu durum, literatürde tarihsel empatinin aktif ve deneyimsel öğrenme ile geliştirilmesi gerekliliğiyle paralellik göstermektedir (Demircioğlu, 2009:184; Yılmaz ve Koca, 2012:873; Aktın, 2017:481; Bartelds, Savenije ve Van Boxtel, 2020:545). Demircioğlu (2009:184), tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesinde karşılaşılan bazı zorluklara dikkat çekmiştir. Bu zorluklar arasında ezberci öğrenme, tarih kitaplarına duyulan ilgisizlik, geçmişle günümüz arasında bağ kuramama ve güncel olayları takip etmeme gibi faktörler bulunmaktadır. Bu sonuçlar, bu çalışmanın bulguları ile uyumlu bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tarihsel olayların geçmişte yaşanmış olmasından kaynaklanan zorluklar ve bu tür olayların canlandırılma ihtiyacı, literatürde tarihsel empatinin duygusal bağ kurma ve yaşayarak öğrenme yoluyla geliştirilmesi gerektiği önerileriyle uyumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir (Demircioğlu 2009:184; Aktın, 2017:480-481). Araştırmanın bulguları doğrultusunda şu öneriler getirilmiştir:

1. Sosyal bilgiler dersi müfredatı tarihsel düşünme becerilerini içerecek şekilde gözden geçirilmelidir.
2. Öğretmen eğitim programları, öğretmenlere tarihsel empatiyi öğretme becerilerini güçlendirmek için destek vermelidir.
3. Okullar, öğretmenlere geniş bir tarihsel kaynak ve materyal koleksiyonu sağlamalıdır.
4. Okullar ve öğretmenler, öğrencilere tarihi yerleri ziyaret etme deneyimi sunarak tarihsel empati becerilerini desteklemelidir.

KAYNAKÇA

- Aktın, K. (2017). Okul öncesi dönemde müze eğitimi ile çocukların tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 465-486. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.336734>.
- Aldrich, R. (1991). Always historicise? A reply to Keith Jenkins and Peter Brickley. *Teaching History*, 65, 8-12. Erişim Adresi <http://www.jstor.org/stable/43257518>.
- Bartelds, H., Savenije, G. M., Van Boxtel, C. (2020). Students' and teachers' beliefs about historical empathy in secondary history education. *Theory and Research in Social Education*, 48 (4), 529-551. <https://doi.org/10.1080/00933104.2020.1808131>.
- Barton, K. C. (2012). Agency, chose and historical action: How history teaching can help students think about democratic decision making. *Citizenship Teaching & Learning*, 7 (2), 131-142. Erişim Adresi: https://www.las2.se/wp-content/uploads/2019/10/Barton_2012.pdf

- Barton, K. C., Levstik, L. S. (1996). Back when god was around and everything: Elementary children's understanding of historical time. *American Educational Research Journal*, 33, 419-454. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/1163291>
- Barton, K. C., Levstik, L. S. (2004). *Teaching history for the common good*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Bryant, D., Clark, P. (2006). Historical empathy and "Canada: A people's history. *Canadian Journal of Education*, 29 (4), 1039-1063. Erişim Adresi: <https://journals.sfu.ca/cje/index.php/cje-rce/article/view/2931>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Cairns, J. (1989). Some reflections on empathy in history. *Teaching History*, 55 (April 1989), 13-18. Erişim Adresi: <https://www.jstor.org/stable/43259498>
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Cunningham, D. L. (2003). *Professional practice and perspectives in the teaching of historical empathy*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Oxford University, Oxford.
- Demircioğlu, İ. H. (2009). Tarih öğretmenlerinin tarihsel düşünme becerilerine yönelik görüşleri. *Millî Eğitim*, 184, 228-239.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Dökmen Ü. (2008). *İletişim çatışmaları ve empati*. (54. Baskı). İstanbul: Sistem Yayınları.
- Dulberg, N. (2002, April). Engaging in history: Empathy and perspective-taking in children's historical thinking. Paper presented at the annual meeting of the American Educational Research Association (New Orleans, LA, April 1-5, 2002). Erişim Adresi: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED474135.pdf>
- Elbay, S. (2022). An investigation of middle school 8th grade students' metaphoric perceptions regarding historical empathy. *Bartın University Journal of Faculty of Education*, 11 (1), 222-234.
- Endacott, J. L. (2010). Reconsidering affective engagement in historical empathy. *Theory and Research in Social Education*, 38, 6-47. <http://dx.doi.org/10.1080/00933104.2010.10473415>
- Endacott, J. L., Brooks, S. (2013). An updated theoretical and practical model for promoting historical empathy. *Social Studies Research and Practice*, 8 (1), 41-58.
- Field, S. L. (2001). Perspectives and elementary social studies: Practice and promise. O. L. Davis, Jr., E. A. Yeager, S. J. Foster (Eds.), *Historical empathy and perspective taking in the social studies* (pp. 115-138). Rowman and Littlefield.
- Foster, S. J. (1999). Using historical empathy to excite students about the study of history: Can you empathize with Neville Chamberlain? *The Social Studies*, 90, 18-24. <https://doi.org/10.1080/00377999909602386>
- Foster, S. J., Yeager, E. A. (1998). The role of empathy in the development of historical understanding. *International Journal of Social Education*, 13 (1), 1-7.
- Fox, S. (2023). Archival Intimacies: empathy and historical practice in 2023. *Transactions of the Royal Historical Society*, 1-25. <https://doi.org/10.1017/S0080440123000099>.
- Fraenkel, A., Hyun, H.H., Wallen, N.E. (2012). *How to design and evaluate research in education*. (8th Edition), New York: Mc. Graw Hill.

- Gibson, J. (2016). Empathy. N. Carrol ve J. Gibson, (Eds.) *Empathy, perspective taking, and rational understanding* (pp. 1-13). Routledge.
- Harris, B. K. (2016). *Teacher strategies for developing historical empathy*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Walden University, Minnesota.
- Karabağ, Ş. G. (2016). Tarihsel empati becerisi: öğretimi, ölçülmesi ve değerlendirmesi. M. Safran (Ed.). *Tarih nasıl öğretilir? Tarih öğretmenleri için özel öğretim yöntemleri*, (3. Baskı), (s.137- 143). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Karn, S. (2023). Historical empathy: a cognitive-affective theory for history education in Canada. *Canadian Journal of Education*, 46 (1), 80-110.
- Kaya, N. B. (2011). *Sosyal bilgiler dersi (4. ve 5. sınıf) öğretim materyallerinde empati becerisinin amaç, kapsam ve etkililiği boyutlarında incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kohlmeier, J. (2006). Couldn't she just leave?: The relationship between consistently using class discussions and the development of historical empathy in a 9th grade world history course. *Theory and Research in Social Education*, 24 (1), 34-57. <https://doi.org/10.1080/00933104.2006.10473297>
- Lee P. J. (1984). Historical imagination. A. K. Dickinson, P. J. Lee, P. J. Rogers (Eds.), *Learning history* (pp. 85–116). London: Heinemann Educational Books.
- Lee, P. J., Ashby, R. (2001). Empathy, perspective taking, and rational understanding. O. L. Davis, Jr., S. Foster, E. Yaeger (Eds.), *Historical empathy and perspective taking in the social studies* (pp. 21–50). Lanham: Rowman and Littlefield.
- Levesque, S. (2008). *Thinking historically: Educating students for the twenty-first century*. Canada: University of Toronto Press.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi*. (2. Baskı). Akbaba Altun, S., Ersoy, A. (Eds.). Ankara: Pegem Akademi.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Erişim Adresi: <https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>.
- Seixas, P. (2012). Progress, presence and historical consciousness: Confronting past, present and future in postmodern time. *Paedagogica Historica: International Journal of the History of Education*, 48 (6), 859-872. Erişim Adresi: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00309230.2012.709524>
- Seixas, P. (2017). Historical consciousness and historical thinking. M. Carretero, St. Berger, M. Grever (Eds.), *Palgrave handbook of research in historical culture and education* (pp. 59-72). London: Palgrave Macmillian. Erişim Adresi: doi.org/10.1057/978-1-137-52908-4_3
- Seixas, P., Morton, T. (2013). *The big six historical thinking concepts*. Toronto: Nelson College Indigenous.
- Şahin, S., Aktın, K. (2022). Tarihsel empati etkinliklerinin bir tarihsel empati modeli çerçevesinde incelenmesi. *E- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9, 230-252. doi:10.30900/kafkasegt.947441.
- Yeager, E. A., Foster, S. J. (2001). The role of empathy in the development of historical understanding. O. L. Davis, Jr., E. A. Yeager, S. J. Foster (Eds.), *Historical empathy and perspective taking in the social studies* (pp. 13–19). Rowman and Littlefield.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, K. (2011). Sosyal bilgiler ve tarih öğretiminde tarihsel empati: Geçmişe geçmişteki insanların gözüyle bakabilme becerisi. A. Sümbül, H. Akdağ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar II* (s.11-33). Ankara. Pegem Akademi.

Yılmaz, K. ve Koca, F. (2012). Tarihsel empati üzerine nitel bir araştırma: Tarih öğretmenlerinin algı, görüş ve deneyimlerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 855-879.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu çalışmada taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluş arasında bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür: Çalışma için herhangi bir kurum ya da kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzin: Araştırmaya yönelik etik kurul onayı, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul'undan 27.09.2023 tarih ve 2023/256 sayılı karar ile alınmıştır.

Katkı Oranı: Makale tek yazarlıdır.